

ХҒТАР 11.25.33
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6887-2025-150-1-221-231>

Спорт дипломатияның тілі ретінде: жарыстарды өткізу арқылы байланыстарды нығайту

А.К. Мухамедғалиева^{ID}, Б.Ж. Абжаппарова^{ID}

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: aidana_mk1203@mail.ru, hadisha_1960@mail.ru)

Аңдатпа. Мақалада спорттың халықаралық аренадағы елдер арасындағы бейбітшілік пен келісімді нығайтудағы рөлі, әсіресе спорттық дипломатияның маңыздылығы қарастырылған. Халықаралық қатынастарда кездесетін шиеленістерді шешу үшін спортты қолданудың тиімділігі тарихи мысалдар арқылы көрсетілген. Мәселен, Үндістан мен Пәкістан арасындағы «крикет дипломатиясы» немесе Қытай мен АҚШ арасындағы «пинг-понг дипломатиясы» спорттың бірлік пен түсіністік орнатудағы ықпалын дәлелдейді. Сол сияқты Корей Халық Демократиялық Республикасы мен Корея Республикасының спорт саласындағы кездесулері шиеленіс деңгейін төмендетуге көмектескені пайымдалады. Мақалада спорттың саяси қысым құралына айналып кетуі де қарастырылады, әсіресе Олимпиада ойындары мен басқа да ірі жарыстарда спортшылар мен елдер арасындағы саяси кикілжіңдер орын алып жатқаны баяндалады. Спорттың бейбітшілікке және елдер арасындағы достық қарым-қатынастарға ықпалын арттыру мақсатында халықаралық спорт ұйымдарының бейтараптылығын сақтау, мәдени дипломатияны дамыту, ортақ ережелер мен кодекстерді енгізу сияқты шешімдер ұсынылады. Сондай-ақ туризмді және ұлттық мәдени мұраны насихаттауда спорттың рөлі айрықша екені айтылады. Бұл Қазақстанда өткен V Дүниежүзілік көшпенділер ойындарының мысалында тереңірек зерттеледі. Сонымен қатар спортты халықаралық деңгейде саяси құрал ретінде пайдаланудан гөрі, бірлік пен бейбітшілікке бастайтын жол ретінде қарастырудың маңыздылығы атап өтіледі.

Түйін сөздер: спорт, халықаралық қатынастар, саясат, бейбітшілік, іс-шаралар, шиеленістер, дипломатияның тілі, қарама-қайшылықтар, мәдениет, дипломатия, саяси қысым, қарым-қатынастар, экономика.

Кіріспе

Әлемдік аренада елдер арасындағы бейбітшілік пен келісім қашан да маңызды рөл ойнаған. Ішкі және сыртқы талас-тартыстарды шешуде ғалымдар, халықаралық ұйымдар және басқа да ірі кәсіпорындар көптеген мәселелерге тап болып, шешімсіз қалып отырды. Тіпті елдер арасындағы бірлікті нығайта алады деген мықты-мықты ұйымдардың өздері, тарихтан білетініміздей, өз жұмыстарын тоқтатты. Оның үстіне біздер қазіргі уақытта көптеген шиеленістер мен қақтығыстардың куәсі болып отырмыз. Халықаралық қатынастар саласын зерделей келе әлеумет, экономика, саясат сынды маңызды бағыттардың бірлестігін спорттан таба аламыз деген түйінге келдік. Өйткені спорт адам мен адамды қалай байланыстырған болса, ел мен елді дәл солай байланыстыра алады. Спортқа деген бірдей қызығушылықтары арқылы адамдар өзара біріге алады және бір мәмлеге келу әлде қайда жеңілдей түседі. Спорт – түрлі жарыстар мен ойындарды қамтитын физикалық белсенділіктен бөлек, маңызды саналатын бірнеше бағыттарды бірге ұстап тұратын тетік ретінде қарастырылады. Демек, спорттық дипломатия – бұл қазіргі таңда дипломатиялық қызметтің белгілі бір түрі ретінде қарастырылып, сыртқы саяси міндеттерді шешуде көмекші құрал немесе тәуелсіз саяси бағытта жұмыс жасайтын бағыт ретінде мақсатталады. Ол мемлекеттер арасындағы дипломатиялық қатынастарды жақсарту, сондай-ақ басқа елдің басшылығына саяси қысым жасау, басқаша айтқанда, белгілі бір сыртқы саяси мақсаттарды, ниеттерді және мүдделерді жүзеге асыруда қолданылады. Яғни, қазіргі таңда спорт тек салауатты өмір салтын дамытуда қолдағанымен, басқа да үлкен саяси шиеленістерге алып келе алады. Демек, спорттық дипломатия тақырыбы халықаралық деңгейде зерттелуі тиіс шешімін таппаған өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Мақаланы жазудағы негізгі мақсатымыз спорттық дипломатияның дұрыс ағымда дамуын жақсарту және саясаттың араласуынан туындаған түрлі мәселелердің шешімін табу және зерделеу. Сонымен қатар, спорттың тек оң мақсатта жүзеге асырылуын қолдау әрі келешектегі болуы мүмкін шиеленістерді болдырмаудың амалын тереңірек зерттеп, талдау жүргізу. Осының негізінде тарихқа үңілуді жөн санап, салыстырулар мен анализ жүргізуді зерттеудің нақты әдістері деп таныдық. Осы бағытта зерттеу жүргізуде халықаралық аренада елдер арасында болған спорттық байланыстарды зерттеуді міндет еттік. Аталып кеткен мәселелерді болдырмауда спорттық дипломатияны тереңірек зерттеп, мүмкін бола алатын тетіктерді қарастырдық және мақаланың келесі бөлімдерінде кеңірек талдау мен талқылауға салдық.

Зерттеу әдістері

Спорттық дипломатияның мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастарды жақсартуын және бейбітшілік орнатуын зерттеуде тарихи және салыстырмалы әдістер қолданылды. Сонымен қатар, анализдеу, синтездеу сынды жалпы теориялық әдістер кеңінен қарастырылды. Тарихта кездескен бірнеше спорттық дипломатиялар өзара салыстырылып, зерттеулер жүргізілді.

Нәтижелер мен талқылаулар

Бізге белгілі болғандай, спорт сонау ежелгі Греция мен Месопотамия замандарынан бастау алады. Яғни ежелгі кезеңдердің өзінде-ақ спорттық іс-шаралар өткізілген уақытта барлық соғыстар мен басқыншылық әрекеттер тоқтап тұратын. Бұл, бір жағынан, спортқа деген құрметтің болғандығын айғақтайды. Алайда, спорт дипломатияның және саясаттың бір құралы мен бөлшегі ретінде тек ХХ ғасырда кеңінен қолданыла бастайды. Алдымыздағы ғасырда түрлі олимпиадалық ойындар, әлемдік матчтар мен чемпионаттар, фестивальдар үлкен сұранысқа ие болып, спорттың дипломатиядағы айырықша орнын дәлелдей түскен болатын. Сол кезеңдерде тарихта қалған талай спорттық жарыстарда спорт басты кезекте дипломатиялық құрал ретінде рөл ойнағанын көреміз. Шиеленістер орын алған елдер арасында спорт көркем түрде қақтығыстарды шеше отырып, келісімге әкелген болатын. Бұл спорттың дипломатияда жеткен маңызды жетістіктері ретінде қарастырылып, халықаралық дәрежеде алатын орнын айқындай түсті. Мәселен, тарихи тұрғыдан өте қиын қарым-қатынаста болған Үндістан мен Пәкстан тәуелсіздік алғаннан бері (1952 жылдан бастап) крикет спорты бойынша жарысқа түсіп отырды. Бәрімізге белгілі, мұның астында тек спорттық қарсыластық емес, сондай-ақ геосаяси өлшемге ие маңыздылық та жатты. 2004 жылы Үндістан үкіметі он бес жылда алғашқы рет өзінің ұлттық крикет ойыны бойынша командасына және мыңдаған жанкүйерлеріне Пәкстанға екі құрама команданың ойынына баруға рұқсат берді. Бұл оқиға екі жақты шиеленіс пен кикілжіңнің айтарлықтай әлсіреуіне әсер етті. 2008 жылы Мумбайдағы шабуылдардан кейін Үндістан-Пәкстан қарым-қатынасы күрт шиеленістерге әкелгеніне қарамастан, «крикет дипломатиясы» өз тіршілігін жойған жоқ. 2011 жылғы 30 наурызда Үндістанның Мохали қаласындағы стадионда үнді премьер-министрінің пәкстандық әріптесімен бейресми кездесуі өткен болатын. Бұл пәкстандық премьер-министрдің соңғы он жылдағы Үндістанға келген алғашқы сапары және кездесуі болды [1]. Осыған байланысты Оңтүстік Азиядағы екі ядролық держава арасындағы шиеленіс деңгейі біршама төмендей түскені байқалды. Келтірілген мысалдың жүзінде спорттың әлемдік үлкен мәселелерді оңайлықпен шеше алатындығына тағы бір мәрте көз жеткіздік. Спорттық дипломатияның тағы бір үлгісі ретінде «Пинг-понг дипломатиясын» қозғасақ болады. Екі ел арасындағы аталған байланыстар 1970 жылдың басында үстел теннисі бойынша американдық команданың Қытай тарапынан ресми түрде Бейжіңге шақырту алуларынан басталған болатын. Бұл тұрғыда Қытайдың ұсынысы бойынша екі ел арасындағы қатынастар тек спорттық сайыстарды қарастырмады, бұдан бөлек елге шақырту арқылы американдықтарды қонақ ретінде қабылдап, елдің әсем жерлерін көрсету болып табылды. Бұл спорттық іс-шара екі елдің қарым-қатынасындағы шынайы серпілестердің бірі болып саналды, бұған себеп АҚШ азаматтарының Қытайдағы азаматтық соғыстан (1949 жылғы) кейінгі ҚХР-ға тарихи сапармен келген алғашқы кездесуі болды (1971 жылғы). Бұдан бөлек, аталған уақытқа дейін АҚШ коммунистік Қытаймен дипломатиялық қатынаста мүлдем болған емес, себебі Қытай Республикасын Қытай жеріндегі жалғыз мемлекет деп қарастырған. Спорттың өзін зерттер болсақ, бір апта ішінде екі ел арасында үстел

теннисі бойынша бірқатар матчтар өткізілді, ал жарыстардан кейін алыстан келген қонақтар Қытайдың бай тарихи-мәдени мұрасымен танысып, «Аспан асты елінің» көрікті жерлерін тамашалады. Келесі 1972 жылы қытайлық үстел теннисінің шеберлері дәл сондай бағдарламамен АҚШ-қа спорттық сапармен аттанды [1]. «Пинг-понг дипломатиясының» нәтижесі ретінде екі елдің қай саладан болмасын, жақындасуын байқаймыз. Саяси тұрғыдан бұл спорттық іс-шаралардан кейін Қытай БҰҰ-дағы Қауіпсіздік Кеңесінде орын алды және АҚШ Президенті Р. Никсонның ҚХР-ға сапарымен Шанхай коммюникесіне қол қойылды. Бұл Азия және АТӨ-дегі (Азия-Тынық мұхиты өңірі) күштердің арақатынасын айтарлықтай өзгерткен болатын. Осыған байланыста американдық атақты «Time» журналы да «пинг-понг дипломатиясының» нәтижелеріне түсініктеме бере отырып, «Спорт тарихта бұрын-соңды халықаралық дипломатияның құралы ретінде осыншалықты тиімді пайдаланылмаған» деген қорытындығы келді. Бір қызығы 2017 жылдың қыркүйек айында үстел теннисі бойынша АҚШ-Қытай тарихи матчтарының қатысушылары қырық бес жылдан кейін Мичиган университетінде арнайы ұйымдастырылған салтанатты іс-шарада кездесті.

Осы сында басқа да тарихи үлгілерге зер салар болсақ, АҚШ пен ҚХДР арасындағы байланыстарды қарастыруымызға болады. Бұл аспектіде «баскетбол дипломатиясын» айта кеткен жөн. Қазіргі таңда бұл термин көбіне-көп әйгілі американдық баскетболшы Д. Родманның ҚХДР-ға сапарымен тікелей байланыстырылады. Бұл алғашқы сапар 2013 жылдың ақпан айында жүзеге асырылды әрі бұл бірнеше аптадан кейінгі Вашингтонның Ким Чен Ынның режимін қатты сынға алған ядролық сынақтарынан кейін болғаны мәлімделді. Осы уақытқа дейін баскетбол жұлдызы Солтүстік Кореяға кемінде 4 рет сапар жасаған болатын. Әрине, екі жақ қажетті дипломатиялық қатынастарға әлі жете алмаса да, бұл спорттық дипломатиядағы нақты әрі маңызды қадамдардың бірі екендігіне назар аудартады.

Тарихта мәңгі есте қалатын, шиеленісулері жоғары деңгейге жеткен елдер ретінде Корея Республикасы мен ҚХДР-ды еске аламыз. Алайда, осы шиеленісте де спорт өзінің дипломатиядағы ерекше қабілеттерімен жұртты таңғалдыра түсті. Нақтылай айтсақ, ағымдағы жылы Парижде өткізілген жазғы Олимпиада ойындарында екі елдің спортшылары үстел теннисі бойынша бақ сынасты. Нәтижесінде ҚХДР спортшылары – Ри Чон Сик пен Ким Кум Ен күміс медальге қол жеткізсе, Корей Республикасынан келген Лим Чон Хун мен Син Ю Бин қола жүлдеге ие болды [2]. Әлем жұртын таңғалдырғаны екі елдің спортшыларының естелік суретке түскендері. Қанша жерден жаға жырттыққан үлкен соғыстар орын алса да, екі елдің азаматтары бір-бірін шын ниеттерімен құттықтап, осындай қуанышты сәтті естелікке сақтады. Әрине, ҚХДР-дың ұстанатын саясатына байланыста екі елдің азаматтары марапаттау рәсімінде қол алысу сәтінде бір-бірлеріне сәл ғана қол тигізіп, корей тілінде құттықтауларын жолдады. Бұл жағдайда да екі елде өмір сүріп жатқан бір ұлттың арасындағы бауырмалдықты көре отырып, спорттың арадағы кикілжіңдерді, сәл де болсын, ұмыттырып, адамдарды жақындастыратынына күә боламыз.

Спорт, ең алдымен, әлемнің әр континенті мен әртүрлі халықтарын біріктіретін әмбебап қарым-қатынас тілі болатындығын әрқашан есте ұстаған жөн. Осы принципке

сүйене отырып, спорттың өзі саяси емес екендігін айқындауға болады, сол себепті спорттық дипломатияның әсері мен нәтижесі тек үкіметтердің, халықаралық ұйымдардың және әлемдік қоғамдық пікірдің саяси еркіне байланысты болады. Осы тұрғыда Халықаралық олимпиада комитетінің бұрынғы Президенті Пьер де Кубертен енгізген әйгілі олимпиадалық «Спорт саясаттан тыс» деген ұраны өткеннің еншісінде айналды десек те болады. Демек, спорт саясатпен қатар келе жатқан бағыт ретінде елдердің қарым-қатынасына тікелей әсер ете алады.

Бірақ спорт әр кезеңде елдерді бірлікке шақырып дипломатияның мықты жүйесі ретінде қарастырылмаған. Қазіргі таңда спорттың саясатпен байланысы тығыз болғандықтан, елдер өз арасындағы шиеленістерді спорттың ережелері арқылы ушықтыруға тырысады. Спорт пен саясаттың өзара іс-қимыл процесі қазіргі заманның ең өзекті қоғамдық-саяси құбылыстарының бірі болып табылады. Бұдан шығатыны, төрешілік сапасы, допинг бақылауының нәтижелері және спортшылардың беделін түсіру сынды жанжалдар жаһандық саяси ойынның күшті құралы болып табылады. Қырғи қабақ соғыс кезінде спорт, оның ішінде тіпті Олимпиада сынды ауқымды іс-шаралар супер державалар үшін қысым мен идеологиялық қарама-қайшылықтардың ең күшті деген тұтқаларының біріне айналды. Елдер арасындағы келіспеушіліктердің кесірінен және спорттың саясатпен ұштасуынан көптеген спортшылар өз қабілеттерін жоғалтуда. Олимпиада ойындары қазіргі уақытқа дейін спорттық жарыстарда саяси қысым жасаудың құралына айналды. Спортта атлеттерге жасалатын айыптауларға байланысты көптеген жарысқа шығушылар өздеріне деген сенімділіктерін жоғалтып, нашар өнер көрсететіндіктерін байқаймыз [3]. Дана қазақ «таяқтың екі ұшы болады» деп бекерден-бекер айтпаған болса керек. Иә, елдерді біріктіретін спорт сынды жиындарда бәсекелес бола тұрып, қарусыз күресу барша әлемге қажет нәрсе. Бірақ елдер арасындағы барлық спорттық бәсекелесулер елдің имиджін түсіру, команда ішілік араздықтар және түрлі жарақаттар мен ыңғайсыздықтарды тудырады. Бірақ түпкі тамырында спорт бір елді көтеріп, екінші елді түсіруден тұрмайды. Спорт, қашан да, салауатты бәсекелестікті қолдаған. Сол себепті «спорттық дипломатия» тақырыбы қазіргі таңда тек бір елде ғана емес, жаһандық деңгейде үлкен мәселе болып табылады әрі бұл тақырыпты қозғау өте өзекті саналады.

Осы сынды мәселелер қазіргі күнге дейін шешімін таппаған сұрақтардың бірі болып күн тәртібінде тұрғаны анық. Бұл түрлі тәжірибелер мен кеңесулерді қажет ететіндігі белгілі болып табылады. Осы орайда мүмкін болар тетіктерді ұсынуды жөн санаймыз. Халықаралық спорт ұйымдарының дүниежүзілік спортқа тікелей қатысы бар екендігі белгілі. Соған байланысты Халықаралық Олимпиада комитеті, ФИФА және басқа да спорттық федерациялар бұл салада елеулі орынға ие әрі спорттың бейтараптығын сақтауда шешуші рөлді атқарады. Аталған ұйымдар саяси қысымнан тәуелсіз болып, түрлі идеологиялық және басқа да ұстанымдарды білдіруде халықаралық жарыстардағы жалғандықтарды болдырмау үшін тиісті істер жасауы тиіс. Бұдан бөлек, жарысқа қатысушылардың саяси бейтараптығы қамтамасыз етілуі тиіс. Әрине, әр адамның өз көз-қарасы мен ұстанатын принциптері бар. Алайда, саяси көз-қарастар жарыстар барысында ысырылып, барынша сөзге алынбағаны жөн. Қабылданған ережелер

деңгейінде спорттың саяси ықпалсыз сала болып қалуын қамтамасыз ету үшін саяси көзқарастарды білдіруде спорттық іс-шараларды пайдаланудың алдын алу маңызды саналады. Спорттағы аталған мәселелерді шешудің тағы бір жолы – мәдени дипломатияны дамыту. Себебі спорт елдер арасындағы мәдени байланыстарды нығайтудың тиімді құралы ретінде әбден бола алады [4]. Спорт арқылы мәдени алмасуларды, түсіністік пен ынтымақтастықты жақсарту бағдарламаларын ұйымдастыру болып жатқан саяси қысымдарды азайтуға, сондай-ақ, спорттың бейбіт қарым-қатынас құралы ролінде маңыздылығын арттыруға көмектеседі. Оған қоса, әр мемлекет өз ішінде спортшылар мен жанкүйерлер арасында білім беруді және сыйластықты дамытқаны шарт. Мәдениеттер арасындағы айырмашылықтарды, толеранттылықты және пікірлердің әралуандылығын құрметтеудің маңыздылығы туралы білім адамдар арасындағы радикалды көңіл-күйді жеңілдетуі әбден мүмкін. Спортшылар мен жанкүйерлердің халықаралық жарыстар идеологияның күресі емес, спорттық шеберлік пен рухты білдіру мүмкіндігі екендігін түсінгендері шарт. Әлемдік мәселелерді шешуде санкциялар қолданылатындай, халықаралық спортта да айқын саяси араласулар жағдайында санкциялар ұйымдастырылуы керек деп ойлаймыз. Егер ел спортты саяси қысым жасау не болмаса өзге елдердің беделін түсіру мақсатында қолданылса, оған халықаралық турнирлерге қатысуда шектеу қойылған абзал деп санаймыз. Осылайша, спорттың қақтығыстарды нашарлатпай, әділ және ашық өткізілетіндігіне көз жеткіземіз. Әлемдегі тәртіпті сақтаудың тағы бір маңызды бөлігі – бұл ортақ ережелерден тұратын кодекс әзірлеу. Осындай кодекс тек саяси мақсаттарды көздеген елдер үшін спортқа араласуларын тежейтін болады. Сол себепті де спорттағы бейбітшілік кодексін қатысушы мемлекеттер мүмкін бола алатын саяси қайшылықтарды болдырмау үшін бірлесіп әзірлеулері қажет [5]. Спортты дұрыс мақсатта пайдаланумен бірге, елдер арасында диалог құралы ретінде де пайдаланған абзал. Себебі, жоғарыда айтылып кеткен, спорт шиеленістерді шешуші «көпір» ретінде үлкен маңызға ие болып табылады. Қарсылас мемлекеттердің қатысуымен бірлескен спорттық іс-шаралар мен турнирлерді ұйымдастыру шиеленісті азайтып, диалогты ілгерілетуге мүмкіндік туғызады. Осындай әсері үлкен мәселені шешу халықаралық спорт ұйымдарының, үкіметтердің және спорт қауымдастықтарының күш-жігерін қажет етеді. Спорт, шынымен де, бейтараптанған аймаққа айналуы үшін саяси тарапта қолданудан бас тартып, оның теңдік, бірлік және бейбітшілік сынды шынайы мақсаттарына назар аударған абзал.

Зерттеу нәтижесі

Иә, саясат жаһандық бағыт болғандықтан, кез-келген салада қолданыла береді. Қазіргі уақытта, тіптен, әлемдік державалар жаһандық үстемдік үшін агрессивті бәсекелестікті жүргізіп жатқанын көреміз. Және олар әр бағытта өздеріне жағымды, ыңғайлы схемалар құрастыра бастайды әрі іс-қимылдардың барлық деңгейлерінде барлық мүмкін құралдарды қолданады. Олардың ішіне ақпараттық арандатулар, қаржылық алаяқтар, үгіт-насихат, экологиялық соғыстар жатады. Бұл «ақпараттық-экономикалық қару-жарақ» сайысында спортқа ерекше назар аударылады: халықаралық қатынастардағы

саяси ахуалды сақтау аясында спорт әлемдегі қаржылық-саяси үстемдікті нығайту құралы ретінде қолданылады [6][7]. Бұл халықаралық ауқымдағы спорттық жарыстарды өткізу құқығы үшін мемлекеттер арасындағы бәсекелестіктің күшеюін түсіндіреді. Біздің ойымызша, елдер арасындағы күрес тек спорттық жарыстарды өз елінде өткізу бойынша болуы тиіс. Және әділдік орнату мақсатында өткізілетін орындар, шама келегенше, екінші рет 10-15 жылдан кейін қайталануы керек. Бұл елдер арасында спорт бойынша максималды орын алатын қақтығыстар ретінде саналуы тиіс. Сонда ғана елдер арасында салауатты бәсекелестік орын алып, түрлі кикілжіңдердің мәртебесі төмендей түседі.

Жоғарыда ұсынылған, мүмкін болатын, шешімдерді қарастыра отырып спортқа қатысы бар халықаралық ұйымдардың ойнайтын рөлі ерекше екендігіне көз жеткіземіз. Спорттың саясатпен ұштасуы нәтижесінде қанша нашар тәжірибелері мен мысалдары болғанымен, спорттың елдің мәдени, тарихи мұрасын барша жұртқа паш ететіндігін де ұмытпаған жөн. Спорт арқылы белгілі бір мемлекет өзінің ұлттық ерекшеліктерін әлем жұртына көрсете алады. Бұл мемлекеттің экономикасына көптеген кірістер алып келуіне септігін тигізеді. Осының мысалы ретінде Қазақстанда ағымдағы жылдың 8-13 қыркүйек аралығында өткен V Дүниежүзілік көшпенділер ойындарын айта кетсек болады. Бұл Қазақстан үшін әлемдік аренаға шығудағы айырықша мүмкіндік болып саналды. Тоқсаннан астам мемлекет Қазақстанның жүрегі – Астана қаласында бақ сынаса отырып, өз мықтылықтарын көрсетті. Қазақстан да өз кезегінде берілген мүмкіндікті үздік деңгейде пайдаланып, елді халықаралық дәрежеде әр қырынан таныта түсті. Ойындар жүргізілген нысандарда барынша қазақи нақыштағы киімдер мен ұлттың ерекшелігін көрсететін дәстүрлі заттарымыз кеңінен насихатталды [8]. Зор үлесін тигізе білген еріктілерге де арнайылап қазақилықты көрсетер ұлттық киімдер де тігіліп, әдемі дизайнда құрастырылды. Этноауылда Қазақстанның әр аймағына арналған киіз үйлер тігіліп, ұлттық тағамдар дайындалды. Келген қонақтарға қазақтың сайын даласының ауасын сезіндіріп, балаларға арналған түрлі ұлттық ойындар әзірленді. Бұдан бөлек әр адам қымыз дәмінен жасалған балмұздақтарды татып көруге мүмкіндік алды. Алтыбақандар құрастырылып, ұлттық киім киген қазақ жастарының түйелерде жүруі шетелдіктердің көздерін тамсандырды. Әр бөлікке ерекше назар аударған ұйымдастырушылар үлкен еңбек атқарды десек те болады. Көшпенділер ойындары өткізілген аумақтардың әр бөлігі қазақ ұлтын толыққанды сипаттап тұрғандай болды. Қазақтың ұлттық заттары сатылымға шығарылып, шетелдіктер арасында үлкен танымалдылыққа ие болды. Бұл өз кезегінде жергілікті тұрғындарға табыс әкелді. Жасалған үлкен іс-шара елге қызығушылығы бар туристтерді одан бетер тамсандыра түсті деген сенімдеміз [9]. Осы орайда спорттың туризм, экономика, әлеует – әр салада орнын тапқанын байқата түсті. Бізді қуантқаны да осы болды. Шынымен де, алыс жерлерден келген қонақтарымыз көздің жауын алар түрлі әшекей бұйымдарымыз бен ұлттың батылдығы мен тыныштығын қатар сипаттаған киімдерімізді шетелде киіп жүрсе, басты мақсатымыз сол. Бұл ұлттық кодты жоғалтып алмаудағы жасалған басты әрі нақты қадамдардың бірі ретінде қарастырсақ болады. Біздің мемлекетіміз, дәстүрі мен діні біте қайнасқан, ел ретінде барша шетел жұртын таңғалдырды. Ата-

бабаларымыздың мұра етіп қалдырып кеткен ойындары мен дәстүрлерін шетелдіктер назарына салу маңызды әрі үлкен қадамдардың бірі болды. Біз – номадтардың ұрпақтары көшпенділер ойындарының қас шеберлері екендігімізді көрсетіп, көрші халықтар алдында ғана емес, әлем алдында өзіміздің мықты тарихымыз бен терең рухымызды паш еттік. Қазақстанды ел ретінде танымаған мемлекеттер қазақ жеріне келіп өз өнерлерін көрсетумен қатар, қазақтың сайын даласының әдемілігін, оның күйін, сезімін қазақ жұртымен қатар сезініп, сол сарынға енді. Бұл ойындардың Қазақстан үшін маңызы зор болды. Болашақта көшпенді спорт түрін ары қарау жандандыру мақсатында өз елімізде осы сынды ауқымды іс-шаралардың талайын өткіземіз деген ниеттеміз.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғанды қорытындылай келе, тарихи мысалдар мен заманауи тәжірибелер спорттық дипломатияның халықаралық қатынастардағы тиімділігін дәлелдейді және оның әлеуетін аша түседі. Әлемдік деңгейде спорттық дипломатия алдағы уақытта назардан тыс қалмайтыны сөзсіз, өйткені әлем елдері оны дәстүрлі дипломатияның қосымша құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық қатынастарды дамытудың дербес бөлшегі ретінде де пайдаланатын болады. Спорттың эмоционалды құрамдас бөлігі мен оның негізінде жатқан жалпы түсінікті құндылықтардың арқасында спорттық дипломатияны мемлекеттің «жұмсақ күші» деп санауға әбден болады. Себебі ол ұлттар мен мәдениеттердің ортақ нүктесі болып табылады, бұл оны екіжақты және көпжақты өзара бейбіт әрекеттесудің әмбебап құралына айналдырады деген сенімдеміз.

Авторлардың қосқан үлесі.

А.К. Мухамедгалиева – әдебиетпен жұмыс, материалдар жинау және талдау, ғылыми мақаланы талапқа сай рәсімдеу.

Б.Ж. Абжаппарова – ғылыми мақаланың мақсат-міндеттерін айқындау, зерттеу материалдары мен әдіс-тәсілдерді қолдана отырып жұмыс жасау, теориялық материалдарды жинақтау және талдау жүргізу.

Әдебиеттер тізімі

1. Наумов А.О. Спортивная дипломатия как инструмент «мягкой силы» // *Мировая политика*. – 2017. - №4. – С. 32-43.
2. Спортсмены из Южной Кореи и КНДР сделали совместное селфи. Для них спорт вне политики [Электронный ресурс] – 2024. URL: <https://www.sport-express.net/olympics/summer/reviews/sportsmeny-iz-yuzhnoy-korei-i-kndr-sdelali-sovmestnoe-selfi-na-olimpiade-2024-podrobnosti-2238780/> (дата обращения: 05.06.2024).
3. Ткаченко А.И., Носкова Н.А. Спортивная дипломатия в современном мире // *Правовые, экономические и гуманитарные вопросы современного развития общества: теоретические и прикладные исследования / Сборник научных трудов. Вып. 11 // под общ. ред. Л.А. Демидовой, Т.А. Куткович. – Новороссийск: Новороссийский институт (филиал) АНО ВО МГЭУ, 2023. – С. 126-129.*

4. Пономарева Е.А. Через дипломатию к олимпизму: вызовы современности // Олимпийский бюллетень. – Москва, 2020. – №21. – С. 24-33.
5. 강대룡 한국의 스포츠외교 정책과 국제정치 패러다임과의 관계 / 강대룡. 서울, 2006. – 81 쪽.
6. 유호근 현대 스포츠 외교사 : 올림픽을 중심으로 / 유호근. 경기도, 2015. – 274 쪽
7. 윤강로 스포츠외교론 / 윤강로. 서울, 2012. – 391 쪽
8. 5th World Nomad Games [Электронды ресурсы] – 2024. URL: <https://worldnomadgames.kz/en/news/ob-igrah> (қаралған күні: 05.06.2024).
9. Fifth World Nomad Games Conclude with Kazakhstan Leading Medal Standing [Электронды ресурсы] – 2024. URL: <https://astanatimes.com/2024/09/fifth-world-nomad-games-conclude-with-kazakhstan-leading-medal-standing/> (қаралған күні: 05.06.2024).

А.К. Мухамедғалиева, Б.Ж. Абжаппарова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Спорт как язык дипломатии: укрепление связей путем проведения соревнований

Аннотация. В статье рассматривается роль спорта в укреплении мира и согласия между странами на международной арене, особенно о важности спортивной дипломатии. Эффективность использования спорта для разрешения конфликтов, возникающих в международных отношениях, продемонстрирована на исторических примерах. Например, «дипломатия крикета» между Индией и Пакистаном или «дипломатия пинг-понга» между Китаем и США доказывают влияние этого вида спорта на установление единства и взаимопонимания. Также предполагается, что встречи Корейской Народно-Демократической Республики и Республики Корея в сфере спорта помогли снизить уровень напряженности. В статье также рассматривается превращение спорта в инструмент политического давления, особенно на Олимпийских играх и других крупных соревнованиях, где происходят политические конфликты между спортсменами и странами. В целях повышения влияния спорта на мир и дружеские отношения между странами предлагаются такие решения, как сохранение нейтралитета международных спортивных организаций, развитие культурной дипломатии, внедрение общих правил и кодексов. Также отмечается, что спорт играет особую роль в продвижении туризма и национального культурного наследия. Это более подробно было изучено на примере V Всемирных игр кочевников, проходивших в Казахстане, в городе Астана. Кроме того, подчеркивается важность рассмотрения спорта как пути к единству и миру, а не использования его в качестве политического инструмента на международном уровне.

Ключевые слова: спорт, международные отношения, политика, мир, соревнования, напряженность, язык дипломатии, противоречия, культура, дипломатия, политическое давление, отношения, экономика

A.K. Mukhamedgaliyeva, B.Zh. Abzhapparova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Sport as the language of diplomacy: strengthening ties through competitions

Abstract. The article examines the role of sport in strengthening peace and harmony between countries in the international arena, especially the importance of sports diplomacy. The effectiveness of using sports to resolve conflicts arising in international relations has been demonstrated by historical examples. For example, the "diplomacy of cricket" between India and Pakistan or the "diplomacy of ping pong" between China and the United States prove the influence of this sport on the establishment of unity and mutual understanding. It is also assumed that the meetings of the Democratic People's Republic of Korea and the Republic of Korea in the field of sports helped to reduce the level of tension. The article also examines the transformation of sport into an instrument of political pressure, especially at the Olympic Games and other major competitions, where political conflicts between athletes and countries occur. In order to increase the influence of sports on the world and friendly relations between countries, solutions such as maintaining the neutrality of international sports organizations, developing cultural diplomacy, and introducing common rules and codes are proposed. It is also noted that sport plays a special role in promoting tourism and national cultural heritage. This was studied in more detail on the example of the V World Nomad Games, held in Kazakhstan, in the city of Astana. In addition, the importance of considering sport as a path to unity and peace, rather than using it as a political tool at the international level, is emphasized.

Keywords: sport, international relations, politics, peace, competition, tension, language of diplomacy, contradictions, culture, diplomacy, political pressure, relations, economy

References

1. Naumov A.O. Sportivnaya diplomatiya kak instrument "myagkoi sily" [Sports diplomacy as a tool of «soft power»], *Mirovaya politika* [World Politics], 4, 32-43 (2017). [in Russian]
2. Sportsmeny iz Yuzhnoi Korei I KNDR sdelali sovmestnye selfi. Dlya nikh sport vne politiki [Athletes from South Korea and North Korea took a selfie together. For them, sport is outside politics] [Electronic resource]. Available at: <https://www.sport-express.net/olympics/summer/reviews/sportsmeny-iz-yuzhnoy-korei-i-kndr-sdelali-sovmestnoe-selfi-na-olimpiade-2024-podrobnosti-2238780/> (Accessed: 05.06.2024). [in Russian]
3. Tkachenko A.I., Noskova N.A. 2. Sportivnaya diplomatiya v sovremennom mire [Sports diplomacy in the modern world], *Pravovye, ekonomicheskie I gumaniternye voprosy sovremennogo razvitiya obshchestva: teoreticheskie I prikladnye issledovaniya. Sbornik nauchnykh trudov*. [Legal, economic and humanitarian issues of modern development of society: theoretical and applied research], [Collection of scientific papers. No 11. Under the general editorship of L.A. Demidova, T.A. Kutkovich] (Novorossiysk Institute (branch) of the ANO IN MGEU, Novorossiysk, 2023. - P. 126-129). [in Russian]
4. Ponomareva E.A. Cherez diplomatiyu k olimpizmu: vyzovy sovremennosti [Through diplomacy to Olympism: challenges of modernity], *Olimpiiskii byulleten'* [Olympic Bulletin], 21, 24-33 (2020). [in Russian]

5. 강대룡 한국의 스포츠외교 정책과 국제정치 패러다임과의 관계 / 강대룡. 서울 [Kang Dae-ryong Korea's relationship with Sports Foreign Policy and international political Paradigm / Kang Dae-ryong. Seoul], 2006. – 81 쪽. [in Korean]
6. 유호근 현대 스포츠 외교사 : 올림픽을 중심으로 / 유호근. 경기도 [Yoo Ho-geun Modern Sports Diplomatic History : Centered on the Olympics / Yoo Ho-geun. Gyeonggi-do], 2015. – 274 쪽. [in Korean]
7. 윤강로 스포츠외교론 / 윤강로. 서울 [Yoon Kang-ro Sports Diplomacy / Yoon Kang-ro. Seoul], 2012. – 391 쪽. [in Korean]
8. 5th World Nomad Games – 2024. [Electronic resource]. Available at: <https://worldnomadgames.kz/en/news/ob-igrakh> (Accessed: 05.06.2024)
9. Fifth World Nomad Games Conclude with Kazakhstan Leading Medal Standing – 2024. [Electronic resource]. Available at: <https://astanatimes.com/2024/09/fifth-world-nomad-games-conclude-with-kazakhstan-leading-medal-standing/> (Accessed: 05.06.2024)

Авторлар туралы мәлімет:

Мухамедгалиева А.К. – Халықаралық қатынастар факультеті Шығыстану кафедрасының магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Абжаппарова Б.Ж. – тарих ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Mukhamedgaliyeva A.K. – undergraduate student of the Department of Oriental Studies Faculty of International relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Abzhapparova B.Zh. – Doctor of Historical Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).